

Föreställningen *Cirkus i stan* med Karl-Robert Lindgren i huvudrollen hade premiär 17 april 1975. T.v. regissören Gino Samil.

Norrlandsoperan

– fisk eller främmande fågel i Umeås kulturliv?

ROLF HUGOSON

Alla institutioner – monarkin, välfärdsstaten, eller universitetet – behöver berättelser om kampen som ledde till grundandet: vi känner till kampen mellan Gustav Vasa och dansken eller mellan Hjalmar Branting och de reaktionära krafterna.

Även Norrlandsoperan har sin grundarmyt. Hur trist vore det inte annars, att bara tala om operans ankomst till Umeå 1974 som ett byråkratiskt genomförande av den nya statliga kulturpolitiken på kommunal nivå, i energikrisens tidiga sjuttital, med gruvstrejk, nedläggning av textilindustri och varv samt miljonprogramsområden?

Myten om operans kamp

Visst låter det mer spännande att säga, att Norrlandsoperan segrade trots det arga motståndet från unga politiker eller debattörer. Sant är att de senare trodde sig ha hittat ett ypperligt exempel på borgerlig finkultur, som man nog tyckte var värre än den amerikanska kulturimperialismen.

”Vem har släppt in Norrlandsoperan, denna konstlade gökunge från Gustav Adolfs torg, i Umeås kulturliv?” frågade sig en ung man vid

namn Staffan Ling i *Västerbottens Folkblad* den 3 oktober 1975.

Vänsterpartiet kommunisterna gick länge på samma linje. 1977 fick Vpk rentav stöd från några socialdemokrater, när kommunfullmäktige behandlade en motion om att lägga ned operan.

Norrlandsoperans grundarmyt är berättelsen om kampen mot sådana argument. Det fanns onekligen ett motstånd, och även med facit i hand är det förvånande att Norrlandsoperan tio år in på det nya seklet lyckats bli både etablerad och folklig.

Man kan idag lätt tro, att det var denna fullfjädrade institution, som anlände till Umeå i början av 1970-talet, med gyllene karmstolar, pukor och trumpeter. Man kan också lätt få för sig, att hela Umeå var rött och radikalt – i likhet med 1970-talets sociologistudenter – och således nästan spontant måste ha vänt sig mot ordet opera.

I själva verket var Umeå mindre rött än resten av landet; de musiker som engagerade sig för den blivande operan var däremot rätt radikala; dessutom bör man nog hejda sig, innan man drar för snabba slutsatser om vad folk anser om skolad sång.

Umeå har genom sin ständiga tillväxt förändrats kraftigt under 1900-talet. Varje universitetsstad värd namnet måste förstås vara beredd att stå ut med ett stort mått av ungdomlig upproriskhet. Men på 1970-talet präglades Umeå ännu av sina traditionella roller som residentsstad, läroverksstad, garnisonsstad och handelsstad. Det fanns gott om socialdemokrater i fullmäktige ända sedan 1930-talet, men ännu i början på 1970-talet var de borgerliga partierna i majoritet.

Den "opera" som erbjöd sig att komma till Umeå och starta upp en "musikdramatisk teater" hade däremot sitt ursprung bland unga radikala lärare och studenter vid Operahögskolan. De gillade den nya kulturpolitikens idéer om att "föra ut musiken till folket".

Visst kostar opera. Det tar tid att utbilda sångare som också kan spela teater. Skall skådespelet dessutom ackompanjeras av en hel symfoniorkester, så måste många musiker anställas. Även med löfte om statliga subventioner, så måste en kommun tänka igenom budgeten nog. För att det skall gå runt behövs plats för en stor publik. Vilket i sin tur skapar behov av stora och dyra lokaler.

Men höga kostnader betyder ju inte att vad som erbjuds är oattraktivt. Nog är hårdrock och jazzmusik i allmänhet billigare. Men uppskattas de därför av en bred publik? Operan erbjuder trots allt både drama, skön sång samt musik.

Det låter för mig som ett löfte om popularitet.

Att den klassiska operan skapades tidigt på 1600-talet av Monteverdi, för hovet i Mantua, det säger ju föga om operans lyssnare 400 år senare. Redan vid begynnelsen kopierade nog spelmän vid städernas värdshus melodier skapade av hovens kapellmästare. Vilka i sin tur ofta lät sig inspireras av folkliga visor.

Visst är det skillnad mellan verkligt skolad sång och barnens trallande. Med någon vana av folksång blir det emellertid lättare att uppskatta den verkliga skönsången. Att körsång är en verklig folkrörelse, det har vi på senare sett på TV, inte minst genom "Allsång på Skansen". För övrigt var redan i äldre tider sång ett etablerat sätt för kyrkor, nykterhetsordnar och partier att locka till sig en publik.

Att jämka samman folk och elit

År 1977 var det till sist bara elva fullmäktigeledamöter som stödde Vpk:s motion om nedläggning, medan 49 vill bevara operan. Två år tidigare hade Torsten W. Persson och Margot Wikström i VF den 10 oktober 1975 svarat på Lings angrepp: "Vem är mest kulturell: den som tagit på sig finkläder eller den som tagit på sig jeans? Det är en rent horribel frågeställning".

Den eventuella motsättningen mellan bredd och kvalitet var en fråga som man i Umeå hade diskuterat, bland annat eftersom man länge hade önskat bygga en ny stadsteater. Så här sade till exempel arkitekten Arthur Hulting (i SAR:s tävlingsblad 1966), apropå det då aktuella förslaget till ett slags kulturhus i Umeå:

Jag tror att rädslan är överdriven för att dagens och morgondagens unga människor skall uppfatta teaterhusen som något högre-

Rossinis *Italienskan i Alger* sattes upp av Tom Lagerborg. Här ses Bo Armand Olsson, Monica Sjöholm, Christer Solén och Karl-Robert Lindgren.

ståndsetablissemang. Teatern som hus är inget märkvärdigt för dom, inget finkulturhus. Det är ett estetiskt nöje, och ett artistiskt vardagsnöje som ger feststämning. Den valören tycker jag att vi skall slå vakt om och man får inte gå så långt i sin populariseringssträvan för att nå nya grupper att man därigenom tappar i både stil och finess.

När stadsarkitektkontoret i Umeå yttrade sig till stadsfullmäktige 1973, då rekommenderade man visserligen teater framför opera. Men det

var nog då inte så mycket det unga Umeå som man trodde skulle ogilla fenomenet, utan snarare det enligt kontoret traditionella och gammaldags Västerbotten. Så här sade i alla fall arkitekterna:

Musikteater av den typ som här avses och med en numerärt liten teatergrupp måste bedömas som en mycket exklusiv form av teater som kan få svårt att vinna gehör i en trakt av Västerbottens traditioner och kulturella bakgrund. En vanlig teaterverk-

Snatterbubblan och *den fula ankungen* hade premiär 15 april 1975. På bilden Christer Solén och Agneta Ginsburg-Glaser.

samhet utan denna hårda koppling till musik, hade enligt kontorets bedömanden gett större bredd åt repertoaren och därmed större möjligheter att 'gå hem' hos publiken.

Här lyckades emellertid den lilla grupp unga operasångare och musiker som först kom till Västerbotten – det var i slutet av februari 1973 – visa att de snabbt kunde nå ut även till en publik i Robertsfors, Vilhelmina, Storuman och Åsele.

Dåvarande VF-journalisten Stig Anesäter har antytt att Umeås drivande kultursekreterare Bengt Skoogh hade sett till att på detta vis göra programmet regionalpolitiskt attraktivt. Enligt den nya kulturpolitiken var långa turnéer högt

rankade. Till yttermera stöttades operasångarna av ett antal regionmusiker, det vill säga en kvarleva av den gamla regementsmusiken.

Den musik som erbjöds kan sägas ha varit ett vackert lockbete, men populistiskt var det inte. Programmet var nämligen en blandning av det mest traditionella – Monteverdis "Striden mellan Tancred och Clorinda" och det mest lättillgängliga: "Trollflöjtisten", en enaktsfars av Offenbach.

Ensemblens ledare Arnold Östman, som också var Vadstena-Akademiens konstnärlige ledare, hymlade emellertid inte med att han gärna skulle vilja flytta till Umeå. Efter att tvåhundra besökare hade applåderat på gamla Umeås Fol-

kets hus, citerades Östman i *Västerbottens Folkblad* den 23 februari: "Drömmen för oss vore att få en fast station här i Umeå".

Politik och tradition

I slutet av oktober 1973 uppvaktade den socialdemokratiska medlemmen av Umeå kommunstyrelse Torsten W. Persson – tillika van körsångare – samt socialdemokratiska landstingsmedlemmen Harry Forsell den ansvarige ministern Ingvar Carlsson på departementet, åtföljda av kultursekreteraren Skoogh, som hade författat en skrivelse.

Umeås engagemang för att ta emot en ny musikteater gav i november 1973 Teater och musikrådet anledning att flytta Umeå till toppen av sin lista av rekommenderade orter i musikteaterutredningen. Karlstad, som hade visat sig tveksamma, flyttades istället ned.

I 1974 års nya kulturproposition gavs löften om rejäla statsbidrag för personal vid en musikdramatisk teater. Umeå kommun anslog 200 000 kr till den nybildade stiftelsen Västerbottensteatern, som ägdes av landsting och kommun.

Snabbt utsågs också Arnold Östman, hösten 1974, till chef för "musikteatern i Umeå", som Östman emellertid snabbt började kalla Norrlandsoperan.

Även på andra sätt markerade Östman, att han alls inte tänkte bryta med operans långa historia. Han valde istället att skapa en fast ensemble, med en rätt traditionell operarepertoar. I efterhand slog Arnold Östman fast att man måste behärska traditionen, innan man kan ge sig i kast med att skriva om reglerna:

Det är först när ett operahus är så fullständigt att det själv kan klara av en bra

Mozarts Figaro eller en bra Verdis Falstaff som den kan ge sig i kast med en ny operaform. (Östman 1984, s 22).

Om Östman alltså mer tydligt tog ansvar för operakonsten, skedde det på en grund, som väl ändå 1975 vid premiären i Umeå, med "Italienskan i Alger", måste ha tett sig rätt bräcklig, även om publiken snabbt lärde sig uppskatta denna konst.

Norrlandsoperan hade 1975 bara sju sångare och i Umeå fanns inte någon symfoniorkester. Regionmusiken hade ännu knappt lämnat sitt ursprung i militär- och marschmusiken och dominerades av blåsare, medan operasången behöver mer stöd av stråkar.

Det fanns alltså en djävhet hos operans vänner vid början av 1970-talet. Det var en djävhet som närdes mindre av kampen med den motsträviga vänstern, mer av svårigheterna med att skapa prestige kring en konst som länge skulle tvingas nöja sig med påvra lokaler, en liten ensemble och en liten orkester.

Mer att läsa om Norrlandsoperan:

Hugoson, Rolf; "Möten, nätverk och politik. Norrlandsoperan igår, idag, i morgon" i Lindeborg, L., & Lindkvist, Lars (red); *Kulturens kraft som regional utvecklingsfaktor* (2010)

Rosenqvist, C. (red); *Norrlandsoperan: Tonernas teater* (1992)

Östman, A.; "Opera till flera" i Lagerborg, T.; *Norrlandsoperan 10 år: Spelårsprogram 1984–85* (1984)